

PARAPSIHOLOGIJA

*„Genije je onaj kod koga je
poznavanje razlike između
DA i NE urođeno“*

(Bart Huges)

Vančulno opažanje (ili, ako se nekome više dopadaju strani izrazi, *ekstrasenzorna percepcija*, skraćeno *ESP*) jeste opažanje koje nastaje nezavisno od pet klasičnih čula. To može da bude *telepatija* (prenos misli na daljinu), *vidovitost* (viđenje van granica čula) i *proricanje* (viđenje budućih događaja).

Postoji jedna kontroverzna nauka koja se bavi istraživanjem vančulnog opažanja. To je *parapsihologija*, koja je osnovana kao nauka ali je teško reći da li je ona to još uvek ili bi samo htela da to bude; ona se, istina, služi njenim jezikom i metodama, uz to se i oslanja na druge nauke pa je ipak mnogi naučnici osporavaju.

Osim vančulnog opažanja parapsihologija istražuje još neka područja, mada je granica do koje će parapsiholozi ići sa svojim istraživanjima rastegljiva, s obzirom da zavisi od ličnog ubeđenja istraživača. U širem smislu, to su:

- *Telekineza* ili *psihokineza* (pokretanje stvari snagom uma)
- *Bio-psihokineza* (upravljanje živim organizmima snagom uma)
- *Iskustva napuštanja sopstvenog tela (astralna projekcija)* i posmatranja sveta sa druge tačke
- *Iskustva osoba koje su privremeno prešle granicu između života i smrti* i donele nam svoja zapažanja „sa druge strane“
- *Psihometrija* (vančulno pribavljanje saznanja o udaljenim objektima fokusiranjem pažnje na fizički objekat, na primer kristalnu kuglu)
- *Rašljarenje* ili *radiesteziya* (pronalaženja podzemne vode ili drugih objekata pomoću viska, rašlji i sličnih pomagala)
- *Fenomen medijuma* (sposobnost da se, pri svesti ili u transu, posreduje u komunikaciji ili akciji između živih osoba i duhova umrlih ili mitskih bića)

- *Reinkarnacija* (posmrtna selidba duše u drugo telo)
- *Regresija na prethodne živote* (sećanja na prethodne inkarnacije)
- *Progresija na buduće živote* (predskazivanje budućih inkarnacija)
- *Pre-inkarnacija* (posećivanje mesta budućeg života od strane duha nerođenog i nezačetog deteta, u cilju izbora roditelja)
- *Materijalizacija ili dematerijalizacija* (neobjašnjivo pojavljivanje ili nestajanje opipljivih objekata i ljudi)
- *Teleportacija* (neobjašnjivo transportovanje objekta na daljinu)
- *Ksenoglosija* (pojava povremenog smislenog govora ili pisanja jezikom koji osoba nikad nije učila)
- *Misaona fotografija* (sposobnost stvaranja smislenih likova na filmu bez stvarnog eksponiranja)
- *Levitacija* (neobjašnjivo podizanje i lebdenje objekata ili osoba)
- *Glosolalija* (naoko besmisleni govor u transu ili izmenjenom stanju svesti)
- *Teurgija* (magijsko komuniciranje sa Bogom)
- *Stigmata* (neobjašnjivi belezi na telu koji liče na Hristove rane načinjene pri raspeću)
- *Posednutost tela* (preuzimanje i upravljanje telom žive osobe od strane đavola ili nekog drugog uljeza)
- *Posednutost nekih mesta* koje se manifestuje pokretanjem stvari, neobjašnjim zvucima i slično.

Parapsihologija, dakle, *nije* proricanje sudbine, *nije* pokretanje predmeta snagom misli, *nije* astralna projekcija ni ponoćno zveckanje lancima na tavanu. Možda će neki vidovnjak, skidač čini ili prizivač duhova sebe predstaviti kao parapsihologa, ali to je nepoznavanje (ili zloupotreba) termina. Parapsihologija je *nauka* koja (još od 1882. godine, kad je *Udruženje za psihološka istraživanja* iz Londona počelo prve naučne eksperimente) pokušava da pronađe objašnjenja za sve ove pojave.

Mada deluje već duže od sto godina, parapsihologija još uvek nije odmakla dalje od početka: nije pouzdano utvrdila čak ni da li pojave koje treba da ispita uopšte postoje ili su one samo spisak želja. Ako bi odgovor bio da ne postoje, onda nema sumnje da je sav trud bio uzaludan i da parapsihologiju ne treba tretirati kao nauku. Ipak, i oni su entuzijasti na svoj način, pa činjenica da im nije lako da se pomire s tim da „tamo“ nema ničega opipljivog, može da objasni toliku volju i energiju za beskrajno tavorenje na početku puta.

Parapsihološke institucije ipak rade punom parom. One redovno navode rezultate svojih istraživanja po kojima se može zaključiti da neke pojave koje se ispituju (pre svega vančulno opažanje) *postoje, ali u veoma maloj meri*. Ako neko zatraži da eksperiment bude ponovljen (što je jedan od

osnovnih uslova da bi bio priznat u naučnom svetu), obično se iznosi izgovor da to „ne može baš svaki put da uspe”. Pa i kad se eksperiment ponovi u kontrolisanim uslovima, po pravilu daje negativan rezultat. To baca posebno svetlo na uslove pod kojima su se testovi obavljali i povećava jaz između parapsihologije i ostalih nauka.

Treba verovati da u velikom broju slučajeva rezultati ovih eksperimenata nisu plod svesne prevare, već je tu mnogo zamki koje mogu da navedu na pogrešan zaključak. Čak i mala pristrasnost u izvođenju eksperimenta utiče na njegov ishod. Parapsiholozi često trpe kritiku da rado odbacuju rezultate koji ne podržavaju tezu o postojanju paranormalnih fenomena, a zadržavaju i objavljuju samo one koji su „na njihovoj strani”. Teško je utvrditi koliko je ova kritika osnovana, ali je sigurno da pristrasnost u eksperimentu može da utiče na prikupljanje rezultata - bar za onaj mali procenat koji parapsiholozi iznose kao dokaz da tu „ipak ima negeča”. O ovome ćemo govoriti u poglavlju *Nauka i pseudonauka / Gausova kriva*.

Jedna od tvrdnji onih koji se bave ispitivanjem vančulnog opažanja jeste da udaljenost između „odašiljača” (osobe ili prizora) i „prijemnika” nema nikakvog uticaja na jačinu efekta. S druge strane, nauka za sada poznaje četiri vrste sile i za svaku od njih važi pravilo da jačina polja te sile opada sa kvadratom rastojanja od izvora. Ovo je bilo dovoljno *Albertu Ajnštajnu* da, u pismu *dr Janu Erenvaldu* (*Jan Ehrenwald*), prokomentariše jedan parapsihološki eksperiment čiji rezultati navodno dokazuju postojanje ESP fenomena: „Ovo navodi na vrlo jak zaključak da se radi o nepoznatom izvoru sistematskih grešaka u eksperimentu”.

Generalna primedba odnosi se na ličnost ljudi iz domena parapsihologije. Postoji neka vrsta prećutnog dogovora da treba uporno zastupati tezu da je vančulno opažanje moguće i da svakoga ko tvrdi drugačije treba smesta proglasiti za neprijatelja. Uz ovako pristrasnu kritiku rezultata teško da se istraživanje može proglasiti za naučno. Kad su parapsiholozi *Ričard Sprinthol* (*Richard Sprinthall*) i *Beri Lubetkin* (*Barry Lubetkin*) u američkom *Psihološkom žurnalu* (*Journal of Psychology*) objavili rezultate opsežnih ispitivanja koji negiraju postojanje vančulnog opažanja, otvorila se debata u kojoj su veoma burno iskritikovani ne samo od strane ljudi koji veruju u paranormalne pojave, nego i od svojih najbližih kolega i saradnika.

Paranauka u svetu i kod nas

Ljudi koji veruju u „onostrano” često će u odbranu svoje teze izneti podatak da na svetu ima mnogo institucija koje naučno istražuju paranormalne pojave. Zaključak se sam nameće: kad te pojave ne bi postojale, ne bi se toliki broj

stručnjaka bavio njima. Skeptici na ovo mišljenje ponekad odgovaraju da su te institucije plod nečije mašte, ali to nije tačno: ima ih čak i više nego što se obično misli. U skoroj prošlosti (posebno u vreme „gvozdene zavese“ i hladnog rata) finansirale su ih vlade zemalja u kojima se nalaze, što danas uglavnom nije slučaj.

Kineska akademija nauka i Beijing univerzitet između 1970. i 1980. godine zajednički su vršili eksperimente čiji je cilj bio upoznavanje veze između raznih paranormalnih fenomena i „životne energije“ *či*. S druge strane sveta, američka vojska i CIA osnovale su zajednički komitet koji je zaposlio veći broj parapsihologa i vršio analizu dosadašnjih rezultata i nova ispitivanja u ovoj oblasti. Izveštaj je glasio: „Komitet na osnovu ispitivanja vođenih 130 godina nije pronašao nikakav naučni dokaz koji bi potvrdio postojanje parapsihičkih fenomena“. Nezavisno od njih, američke vazdušne snage duže od godinu dana vršile su sličnu studiju (pod nazivom *Veritac*, po istoimenom superkompjuteru na kome je vršena obrada podataka), ali je sve završeno napuštanjem projekta. Pristalice teorije zavere odmah su to iskoristile kao dokaz da su „nešto pronašli, pa su nastavili projekat kao tajni“. Ovu tvrdnju teško je dokazati, ali i oboriti; istina je da neobjavljivanje rezultata nije dokaz da ih nema, ali isto tako ni samo postojanje parapsiholoških institucija ne znači da rezultata ima.

Rusija je „obećana zemlja“ za sve osobe koje tvrde da poseduju natprirodne sposobnosti. U njoj postoji dosta institucija koje pokušavaju da utvrde šta od paranormalnih fenomena može da se iskoristi u praktične svrhe - za hvatanje kriminalaca, špijunažu, pronalaženje naslaga ruda i tako dalje. Ovome pogoduje i to što u organima vlasti Ruske federacije, pa čak i u vladi veliki broj članova veruje u natprirodne fenomene i pokušava da ozvaniči i legalizuje njihovu primenu u javnom životu. Članovi ruskog Parlamenta pozvali su lokalnu proročicu i gataru *Raisu Somerinu* za govornicu i dugo su je sa ozbiljnošću slušali dok je davala ocene (bazirane na astrologiji i vidovitosti gatare) o svakom članu ponaosob. Profesor fizike *E. P. Kruglijakov*, član Ruske Akademije nauka, u opširnom članku objavljenom 1995. godine u brojevima 47 i 48 nedeljnika „*Nauka u Sibiru*“ naveo je ovaj slučaj kao primer degradacije autoriteta u Rusiji.

Ne treba da vas iznenadi kad u nekoj naučnoj emisiji na Ruskoj televiziji čujete da je astrologija „primenjena nauka“, kaže u članku „Popularizacija nauke u borbi protiv antinauke“ profesor Boris Šmakin, sa Instituta za geohemiju sibirskog ogranka Akademije nauka. Slučajevi koje on navodi takvi su da nije lako poverovati da su se događali na pragu 21. veka. Evo izvoda iz opširnog teksta:

Jedan od čuvenih skandala otkriven je 1991. godine kad su fizičari Akademije nauka zahtevali da vlada prestane da podržava šarlatane koji su radili na ispitivanju „mikroleptičkih polja“ (kojima se navodno ostvaruje daljinsko biološko delovanje na vojsku i civile „torzionom radijacijom“). Oko pet stotina miliona dolara potrošeno je na takva „istraživanja“! Srećom, sovjetski Vrhovni komitet prekinuo je ovo zaludno trošenje novca. Akademsko odeljenje za opštu fiziku i astronomiju na specijalnoj sednici održanoj 9. jula 1991. okarakterisalo je ovaj slučaj kao „organizovanu akciju pseudonauke sa specifičnim osobinama masovne obmane“.

Naravno da ni našu zemlju nije zaobišao ovaj talas borbe za priznavanje paranauke od strane zvaničnih institucija. U neobjavljenim memoarima doskorašnjeg polit-komesara generalštaba Vojske Jugoslavije, pukovnika **Ljubodraga Stojadinovića**, nalazi se neobična epizoda o delatnosti grupe lica (ime-novana su petorica) na visokim vojnim položajima:

Početakom devedesetih godina u Vojsci Jugoslavije formirana je „Grupa 69“, čiji je zadatak do današnjeg dana i dalje misteriozan. Taj tim stručnjaka za parapsihološke efekte i paranormalne pojave, doduše, nije osnovan kakvim zvaničnim aktom Generalštaba, ali niko nije ometao njegov rad.

Evo šta pukovnik Stojadinović pripoveda o razgovoru sa pukovnikom **Bogijem Stojmenovićem**, jednim od osnivača i članova Grupe 69:

Rekao mi je da njegova grupa može da bez ikakvih problema neopaženo ruši avione, potapa brodove, usmrćuje mrske ličnosti na veliku daljinu, a kad se okupi dovoljno energije moćnih na jednom mestu, da snagom volje razara i gradove.

- To bi bilo jako opasno, rekao sam. Nemojte da rušite gradove.

- Taman posla, odgovorio je samouvereno Bogi. To radimo samo ako nema drugog izlaza, ako oni počnu da nas mlave bez milosti, onda - ode im Njujork!

Ovaj razgovor vođen je celih pet godina pre nego što je Nato bombardovao srpske gradove. Odmazda koju je Bogi najavio iz nekih razloga je zatajila, jer Njujork još uvek stoji na istom mestu.

Pukovnik Stojadinović u daljem pripovedanju navodi teoriju Grupe 69 po kojoj je izvor sveg zla za Srbiju zapravo Rimski bunar na Kalemegdanu. Sve zle sile izbijaju iz njega; da bi se to neutralisalo, trebalo bi uhvatiti nekoga od srpskih neprijatelja, recimo *Genšera, Buša, Van Den Bruka, De Mikelisa* ili *Medlin Olbrajt* i baciti u Rimski bunar. Sve bi se smirilo, samo je moguće da bi svetsko javno mnjenje reagovalo.

Zanimljiv primer *post hoc* rezonovanja, svojstvenog onima koji veruju u paranormalne moći i pojave, pukovnik Stojadinović navodi u daljoj priči o iskustvima sa članovima Grupe 69:

...Tog 13. aprila 1994. godine, mi, članovi Kolegija izašli smo u hodnik da malo protegnemo noge od maratonskog zasedanja, kad sam primetio da se grupi generala i retkih pukovnika primiče meni nezaboravna fizionomija.

Bio je to Bogi Stojmenović, koji je nastupao, može se reći, trijumfalno ljut. Prišao je sasvim blizu i po prvi put posle više meseci obratio mi se: „Je li, čime se bavite, rukovodioci?“

Više je siktao, nego što je pitao. Nisam smatrao da mu valja odgovoriti ozbiljno. Rekao sam kako, eto, u nedostatku drugog posla, zasedamo i procenjujemo.

- Samo vi procenjujte, majku vam nekompetentnu! - gotovo je zapenušao Bogi, i ljut i ozaren. Samo vi zasedajte, a mi obaramo američke avione! Ko-ji minut kasnije, general Momčilo Perišić nas je obavestio da je pri poletanju sa jednog od nosača aviona američke armije u Jadranu, jedan F-16 pao u more. Petnaest dana kasnije slična stvar se dogodila i sa drugim, a članovi „Grupe 69“ tordili su da je sve to posledica njihovog uspešnog parapsihološkog delovanja.

Njihove urokljive oči hvatale su američke avione bolje od svakog radara. U jednom opširnom članku u beogradskoj „Dugi“, pukovnik Svetozar Radišić (kasnije portparol Vojske Jugoslavije) objašnjavao je uticaj paranormalnih na normalne pojave, obrazlažući kako se sve odvijaju procesi delovanja. Procesu su, naravno, krajnje komplikovani i njihovi putevi nejasni su čak i nosiocima parapsihološke moći.

...Njihova volja prema letilici mora da bude snažno usmerena, i kreće se pod impulsom sugestije. Oni „gledaju“ pilota, i naređuju mu: „Padni! Sruši se! Tebi nije dobro, avion je neispravan, čeka te hladno more ili oštar greben, tebi nije do ovog rata, najlepše ti je dok padaš!“

Telepatija i vidovitost

Ako bismo izraz *telepatija* preveli sa grčkog, on bi glasio „osećanje na daljinu“. Ipak, ovaj izraz češće se koristi u svom užem smislu, kao *prenos* ili *čitavanje misli na daljinu*, u zavisnosti od toga da li se vrši uz saglasnost i saradnju osobe čije misli se čitaju, ili se to čini nelegalno. U našem vremenu, u kome informacija ima vrednost veću nego ikada, ova tehnika značajno bi izmenila svet, naravno ako bi se pokazalo da je moguća i ako naučimo da je koristimo. Isto važi i za *vidovitost*, koja predstavlja „viđenje“ ili neko drugo osećanje na daljinu, van granica čula.

Da li je sve to moguće? Teško je tvrditi, ali svi su izgledi da nije. To što se danas izrazi „telepatija“ i „vidovitost“ mistifikuju i zloupotrebljavaju pokazuje samo koliko je jaka naša želja da ovladamo tim tehnikama. Ipak, činjenice su neumoljive: nikada niko nije demonstrirao ni jednu od tih veština pri čemu bi bila otklonjena svaka sumnja u zabludu ili prevaru. Istina je da je bilo mnogo pokušaja, čak i ubedljivih predstava na kojima je „demonstrirana“ neka paranormalna sposobnost medijuma, ali se svaki put ispostavilo da je to bila samo demonstracija cirkuske veštine, posle čega je „čudotvorac“ jednostavno nestajao sa svojim honorarom i za njega se nikada više nije čulo.

Najveći broj dokaza o postojanju vančulnog opažanja zasnovan je na svedočenjima. Neka od njih rezultat su svesne obmane, jer onaj ko iznosi anegdotu može da bude prevarant ili prevareni; moguće je da je bio svedok nečijeg dobro izvedenog trika ili žrtva „vidovnjaka“ koji je uspešan u lovu na detalje, o čemu smo već govorili. Takođe, fenomen koji se pripisuje vančulnom opažanju može da bude (i često jeste) rezultat lošeg razumevanja verovatnoće događaja ili *zakona velikih brojeva*. Ni to nije sve - psihologija ima objašnjenja za čitav niz mogućih grešaka u zaključivanju. Neke od njih navodimo u poglavlju *Nauka i pseudonauka / Mehanizmi verovanja*.

Kako proveriti sposobnost telepatije

Zamislite da imate prijatelja koji tvrdi da je vidovit. On, recimo, zna ko ga zove telefonom pre nego što podigne slušalicu, a jednom prilikom je čak pogodio šestocifreni broj koji je neko drugi zamislio. Hoćete li mu verovati na reč? To svakako nije mudro, ali kao osoba otvorenog uma ne možete ni da proglasite sve to za glupost pre nego što mu dozvolite da pokaže šta može.

Kako načiniti ovu proveru? Zatražićete, na primer, da ponovi uspeh kojim se hvali pa da pogodi koji simbol ste nacrtali na papiru dok on nije gledao. Ako pokuša pa ne uspe, ili ako odbije pokušaj, za to će naći mnogo

opravdanja (što je lakše nego sa uspehom izvesti test). Recimo, ne može da se koncentriše u prisustvu skeptika, njegove moći su smanjene kad je Mars u retrogradnoj putanji, sinoćna meditacija mu nije „išla od ruke“, i tako dalje.

A ako uspe? Da li je dokazao da ima neke posebne moći ili da je samo vešt prevarant? Kako to utvrditi?

Ovo nije lako, ali ni neizvodljivo. Treba osmisliti test koji će biti imun na uticaj svih drugih faktora na rezultat, osim moći koje se testiraju. Pored toga, test mora da bude prilagođen konkretnim tvrdnjama; postupak nije isti za proveru sposobnosti telepatije, prekognicije ili psihokineze.

Ovde ćemo dati primer pravila za test telepatije. Recimo da dve osobe tvrde da mogu da komuniciraju mislima i da su to već potvrdile. Ako su test izveli sami, to može da bude i rezultat nesvesnog samoobmanjivanja, jer možda nisu umeli da sprovedu *objektivan* test. Predložićete zato eksperiment kojim će se nesumnjivo pokazati da li je reč o vančulnom opažanju ili nečemu drugom. Evo nekih standarda koje u ovakvom testu treba poštovati:

1. Pravila. Test treba do detalja kreirati pre početka njegovog izvođenja. Takođe treba unapred precizirati koliko će biti pokušaja i koji rezultat će se smatrati uspešnim. Da ne bi kasnije bilo nepotrebne rasprave, sve što je dogovoreno treba zapisati. Takođe treba odabrati i vođu eksperimenta, čija će reč biti odlučujuća u slučaju spora. Kad se svi slože da test može da počne, to znači da su sva pravila fiksirana i da se više ne mogu menjati.

2. Test mora da teče bez povratne sprege. To znači da odgovore i rezultate niko ne sme da poredi i da obrađuje do završetka eksperimenta. Saradnici mogu da znaju samo onoliko koliko to moraju zbog svog zadatka, a nikakvo „zavirivanje“ u rezultate van svoje kompetencije nije dozvoljeno. Posebno je važno da saradnik, koji se nalazi u sobi zajedno s primaocem poruke, ne sme unapred da zna sadržinu poruka koje će se slati.

3. Saradnici. Potrebno je da uz svakog učesnika (onoga koji prima i, ako takav postoji, koji šalje poruke) bude bar po jedna osoba. Može se pretpostaviti da će glavni učesnici u testu biti pristrasni prema samima sebi, ali saradnici moraju da zauzmu objektivni i nepristrasan stav.

4. Izolovanost. Osoba koja šalje poruke mora da bude fizički odvojena od osobe koja ih prima, po mogućstvu što dalje, ali svakako u drugoj prostoriji. Vizuelni i audio kontakt ne sme da postoji.

5. Komunikacija. Ako je tokom izvođenja testa neophodna komunikacija (recimo radi sinhronizacije većeg broja pokušaja) treba se dobro obezbediti da

se kroz nju ne „provuče“ i glavna informacija. Veliki broj izvedenih testova, upravo na ovom mestu krio je podvalu učesnika. Zbog toga bi umesto komunikacije glasom morao da se koristi neki drugi signal (udarac u zid, elektronski generisan zvuk ili slično).

6. Razraditi sve tehničke detalje i proučiti svaku mogućnost prevare. Ako je potrebno da isti rekviziti tokom testa idu od pošiljaoca do primaoca, treba se dobro zaštititi od svake mogućnosti da se uz njih provuče i informacija. Ako su to, recimo, fotografije ili karte, to može da bude otisak prsta ili mala oznaka zagrebana noktom. Ako su u pitanju domine ili kockice, primalac može po razlici u temperaturi da oseti koju od njih je pošiljalac držao u ruci dok se „koncentrisao“. Zato je najbolje obezbediti dva seta jednakih rekvizita: dve grupe fotografija, dva špila karata ili već šta se koristi, tako da tokom testa ništa od rekvizita ne prelazi „zabranjenu liniju“. Dobro je konsultovati mađioničara ili nekoga kome su već poznate tehnike izvođenja trikova.

7. Randomizacija (nasumičan izbor podataka). Sekvencu ili prizor koji se šalje (brojevi, reči, slike, itd.) najbolje je kreirati posle početka testa, kako bi se izbegla svaka mogućnost da primalac poruke unapred dozna prave odgovore. U nekim slučajevima dovoljno je da to bude bacanje novčića („glava-pismo“), bacanje kockice ili „slepo“ ubadanje vrha olovke u neko slovo ili reč u knjizi (koju saradnik bira nasumično posle početka testa). Najbolje je da se koristi računarski generator pseudoslučajne sekvence, ali će u tom slučaju biti neophodna saradnja programera. Nikada ne treba dozvoliti glavnim učesnicima testa da za randomizaciju ponude neki svoj rekvizit, jer i tu postoji velika mogućnost prevare.

8. U obzir se uzimaju svi rezultati. Nikome nije dozvoljeno da odlučuje koji će rezultat biti odbačen a koji usvojen. Test je objektivn jedino kad se u obzir uzmu svi pokušaji, počev od prvog pa onoliko koliko je dogovoreno na početku; ni manje ni više od toga. Ako se za naknadni izbor „ovo hoću a ovo neću“ koristi neki od izgovora („ovo je bilo neobjektivno“ ili „ovde sam bio dekoncentrisan“), onda se svi rezultati odbacuju i test se ponavlja od početka.

9. Statistička obrada i interpretacija rezultata. Ako je sve dogovoreno pre početka testa, neće biti problem izbrojati uspešne i neuspešne pokušaje i se uporediti ih sa zadatom normom uspešnosti. Ipak je korisno zatražiti savet matematičara ili statističara, jer će on najbolje znati koji broj pokušaja treba načiniti da bi rezultat bio značajan sa statističkog gledišta i kako da se izbegnu eventualne zamke u tumačenju rezultata. Ako u ekipi nema ovakvog stručnjaka, postoji opasnost da neki rezultati (koji mogu da budu i posledica slučajnosti) pogrešno budu interpretirani kao dokaz teze o postojanju telepatije.

10. Reproducibilnost (ponovljivost) rezultata. Setimo se zlatnog pravila: *posebna tvrdnja zahteva poseban dokaz*. To u ovom slučaju znači da, ako učesnici zaista imaju telepatsku sposobnost, onda im neće biti teško da isti rezultat ponove. Ako ovo odbiju, to je znak da su varali ili da su, prosto, imali sreće i da se plaše da im drugi put neće uspeti. Ako prihvate, u tom slučaju treba promeniti što više činilaca: pooštriti pravila testa, pozvati nove saradnike ili dobro proanalizirati gde se provukla mogućnost podvale. Jer, ne zaboravimo, ovo je naučni eksperiment u kome je cilj dokazati natprirodnu sposobnost, a ne cirkuska predstava u kojoj treba zamazati oči posmatračima. Pa čak i ako učesnicima uspe prevara u prvom testu a padnu na drugom ili trećem, treba im bar odati priznanje za dobro izveden trik. A ako se pokaže da imaju moć telepatije - treba pročitati tekst pod naslovom „*Kako zaraditi milion dolara*“ u poglavlju „*Tehnike obmanjivanja*“, pa - pravac Florida!

Sve ovo, naravno, ne znači da u eksperimentu ne bi mogle da učestvuju i samo dve osobe. Ipak, rezultat u tom slučaju treba smatrati samo preliminarnim, kao proveru da li ima svrhe organizovati testiranje uz učešće veće ekipe.

Ako se ne testira telepatija nego vidovitost, proveru može da napravi i samo jedna osoba. Recimo, bacanje kockice i zapisivanje prognoze i rezultata; naravno, bez podvaljivanja i „virenja“, jer koja bi inače bila svrha celog truda? Dovoljno je posle velikog broja bacanja izbrojati pogotke i videti da li su oni značajno veći od 1/6 svih pokušaja. Male pozitivne rezultate treba pripisati slučajnosti, a značajno visok broj pogodaka najbolje je potvrditi novim testovima. Tek posle ovoga vredi organizovati opsežniji eksperiment.

Eksperiment „Ganzfeld“

Da bi se maksimalno umanjio uticaj spoljnih nadražaja prilikom izvođenja testa o prijemu telepatskih poruka, potrebno je obezbediti da osoba koja prima poruke bude zvučno i vizuelno izolovana od okoline. U eksperimentu *Ganzfeld* (što na nemačkom znači „*celo polje*“), po ideji *Čarlsa Honortona* (*Charles Honorton*), *Viljema Broda* (*William Braud*) i *Adriana Parkera* (*Adrian Parker*) taj problem je rešen na jednostavan način: preko očiju se stavljaju dve polovine ping-pong loptica, a na uši slušalice. Na ping-pong loptice se usmerava difuzno crveno svetlo, a preko slušalice reprodukuje se „beli šum“ (šum kod koga su podjednako zastupljene sve čujne učestanosti sa odgovarajućim amplitudama).

Pokazalo se da u ovakvim uslovima čovek ne samo da ne prima nadražaje iz okoline, već posle nekih petnaest minuta počinje da doživljava audiovizuelne nadražaje koji ne postoje. Tvorci ovog eksperimenta iznose teoriju

da su to nadražaji koji telepatiskim putem stižu iz nekih spoljnih izvora, ma-
da su psiholozi saglasni u tome da su to obične halucinacije.

Primerdba: po svojoj prilici, ovaj test je bezopasan za psihički stabilne osobe. Ipak, ako neko poželi da ga izvede u sopstvenoj organizaciji, savet je da ga ne sprovodi bez nečijeg prisustva.

I pored neslaganja u tumačenju detalja, ovo su dobri uslovi za eksperiment i on se izvodi tako što se drugom učesniku u susednoj sobi pokazuju kratke video sekvence. On se koncentriše i pokušava da pošalje vizuelnu i verbalnu poruku o svemu što vidi, a primalac istovremeno priča o svojim opažanjima. Cilj ove priče je da pomogne primaocu da dobro zapamti scenu.

Po završetku, prvi učesnik skida rekvizite sa očiju i ušiju i na monitoru gleda četiri video sekvence od kojih je samo jedna „prava“, posle čega se opredeljuje za jednu od njih. Statistički očekivani broj pogodaka je 25% od ukupnog broja pokušaja, a ako bi se pokazalo da je taj procenat značajno veći, onda bi to značilo da je teza o postojanju telepatije dokazana.

Honorton je izvršio niz eksperimenata i objavio podatak da je u jednoj studiji u kojoj je testirano 240 učesnika broj pogodaka bio 34%. Ovo bi teško moglo da bude rezultat slučajnosti, ali su maliciozni naučnici odmah primetili da ne mora da bude ni rezultat telepatije. Moglo bi da bude, recimo, nešto što ima veze sa izborom video sekvenci, nešto što navodi učesnika da se opredeli za sekvencu koja odgovara njegovom uzrastu, polu, socijalnoj pripadnosti ili bilo čemu što se odnosi na temu vizuelnog nadražaja. Verovatno je da bi objavljivanje načina na koji je Honorton birao vizuelne stimulanse moglo, kao što se ranije već dešavalo, da uputi na „kvaku“ koja je navela eksperiment na pogrešan put, ali se tu iz nekog razloga stalo.

Ne bi se moglo reći da ovaj rezultat nije pobudio baš nikakvu pažnju, ali kao da su se svi već umorili od dosadašnjih izneverenih očekivanja i propalih pokušaja. Uostalom, neki Honortonovi eksperimenti i ranije su bili oboreni i u njima su nađeni propusti kroz koje se provlačio lažni rezultat. Osim toga, eksperiment u kome učestvuje veliki broj ljudi je skup, ali hoće li ga neko ipak ponoviti u kontrolisanim uslovima, i šta ako se potvrdi pozitivan rezultat? A opet, dokle ići tako ako rezultati budu, po ko zna koji put, oboreni?

Inače, jedan od Honortonovih „pronalazaka“ je podatak da se značajni rezultati dobijaju samo sa video sekvencama, a ne i sa fotografijama. Objasnjenje za ovo bi moglo da bude da pokretna slika izaziva jači nadražaj nego statična, ali ovde se nameće čudna kontra-podudarnost sa izjavama drugih eksperimentatora, koji su izneli podatke da su upravo sa fotografijama dobili pozitivne rezultate. Kome verovati?

Osećam da me neko posmatra

Dok mirno stoji na javnom mestu ili radi svoj posao, čovek može da oseti kad ga neko kradomice posmatra... da li je to istina ili pogrešno uverenje koje su nam „prodali” pisci knjiga i filmski scenaristi?

Britanski biolog *dr Rupert Šeldrejk* (*Rupert Sheldrake*), koga smo kao tvorca termina *morfična rezonanca* pominjali u teoriji *stotog majmuna*, tvrdi da njegova ispitivanja pokazuju da je to sasvim moguće. Oko 80% ljudi koje je on pitao odgovorilo je da je imalo takva iskustva.

Dr Robert Bejker (*Robert Baker*), profesor psihologije na *Univerzitetu Kentaki*, sproveo je dva jednostavna eksperimenta sa ciljem da utvrdi koliko je ovo tačno. U prvom je, ne znajući, učestvovalo 40 ljudi (studenata ili slučajnih prolaznika) od kojih je on svakoga najpre dugo posmatrao a onda mu prilazio, predstavljao se i upitao da li je imao utisak da ga neko gleda. Od 40 učesnika, 35 nije imalo nikakav neobičan utisak; troje je odgovorilo da je imalo neobjašnjiv osećaj, a dvoje je dalo nedvosmislen pozitivan odgovor.

Prva od te dve osobe bila je žena koja je tvrdila da je FBI neprestano prati i da je vanzemaljci iz svemira proganjaju. Drugi je bio stariji muškarac koji je tvrdio da poseduje moć vančulnog opažanja i da uvek zna kad ga neko gleda; ipak, ni on nije umeo da kaže gde je sedeo dok ga je profesor Bejker posmatrao.

U drugom eksperimentu dobrovoljno je učestvovalo 50 studenata. Svakome je rečeno da će, dok sedi sam u sobi, tokom perioda od 20 minuta grupa ljudi posmatrati pet puta po jedan pun minut. Učesnik je pored sebe imao sat i mogao je da zapiše vreme kad je imao osećaj da ga neko posmatra. Istraživač, koji je video isti sat, vodio je evidenciju o tome kad je grupa ljudi bujila u njega.

Neki učesnici su pogodili dva ili čak tri perioda u kojima su bili posmatrani, ali je prosečan broj pogodaka za svih 50 studenata bio **1,24**. Ako bi odgovore davali nasumično (dakle, ako fenomen „šestog čula” kad ih neko posmatra ne postoji) trebalo bi očekivati rezultat **1,25**. Zaključak se nameće sam.

Eksperiment je bio ponovljen za učesnike koji su imali po tri pogotka u prvom krugu, da bi se utvrdilo da li kod njih postoji posebno razvijen osećaj. Ovoga puta, ni jedan od njih nije imao više od jednog pogotka.

„Uprkos tvrdnjama parapsihologa”, napisao je profesor Bejker, „nameće se zaključak da čovek ipak ne može da zna kad neko gleda u njega”.

Šta bi bilo kad bi bilo?

U logičkom rasuđivanju, jedan od jednostavnih načina za proveru istinitosti tvrdnje (x) jeste da se potraži odgovor na pitanje: *Ako je (x) tačno, šta bi onda još bilo tačno?* U našem slučaju, ako želimo da podvrgnemo proveru tvrdnju *da li su telepatija i vidovitost pojave koje postoje*, pretpostavićemo da je odgovor pozitivan i zamislićemo kako bi u tom slučaju izgledao svet. Mada bi branioci parapsiholoških teorija mogli da daju dosta primedbi na ovakav spisak, ipak, kurioziteta (ili šale) radi, evo nekoliko primera. Naravno da bi svako mogao da proširi ovu listu i sa svojim idejama:

- Učenici i studenti ne bi polagali ispite, ne samo zato što bi uz pomoć telepatije mogli da podvaljuju, nego i zato što bi profesori bez mnogo truda mogli telepatski da procene njihovo znanje.

- U slučaju zločina, ne bi bila potrebna istraga, dokazi, svedoci kao ni izjave okrivljenih, jer bi detektivi odmah znali sve detalje o krivičnom delu.

- Učtivost bi nestala kao kategorija, jer bi tajne misli odmah bile svima vidljive.

- Lične karte, pasoši, vozačke i saobraćajne dozvole, razne potvrde pa i kompletna administracija bili bi izlišni.

- U medicinskoj dijagnostici, svi rendgen-aparati, skeneri, laboratorijska oprema za analize, ultrazvučni uređaji za pregled ploda i utvrđivanje pola pre prođenja deteta... sve bi otišlo u staro gvožđe.

- Deca ne bi mogla da igraju „žmurke“ i raznih drugih skrivalica, a slično se odnosi i na druge igre. Zamislite običan poker u kome svi znaju svačije karte.

- Ne samo da bi kockarnice ostale bez posla, nego i striptiz barovi.

- Niko ne bi uključivao (a ni kupovao) televizor ili radio. Lakše je telepatski posmatrati scenu, što je isto kao i prisustvo na licu mesta.

- Razvodi brakova postali bi deo prošlosti - ko bi ulazio u brak kad bi unapred znao da ga u njemu čeka brodolom?

Telekineza i psihokineza

Telekineza je pokretanje objekata na način koji nije moguće naučno objasniti, a *psihokineza* kad to pokretanje nastaje pod uticajem nečije psihičke ili mentalne snage. Postoji i termin *biopsihokineza (BioPK)* koji se odnosi na svesno upravljanje živim organizmima pomoću psihičkih ili mentalnih sila.

Sudeći po prostoru koji se u parapsihološkoj literaturi poklanja psihokinezi, ovaj fenomen je najzanimljiviji od svih koje smo do sad opisali. Njena praktična primenljivost bila bi fantastična, samo kad bi se nekako potvrdilo njeno postojanje - ali takve potvrde za sad nema. Razni centri za parapsihološka ispitivanja povremeno prijavljuju „malo ali značajno“ prisustvo efekta psihokineze u eksperimentima, ali sve se završava na tvrdnji. Niti se neki od parapsiholoških centara usuđuje da izvrši detaljnije ispitivanje u kontrolisanim uslovima i uz prisustvo naučnika, niti je neka od ozbiljnih naučnih institucija zainteresovana za razgovor na tu temu.

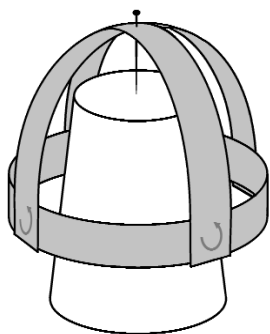
Da bi fenomen psihokineze našao primenu u svakodnevnom životu, nije potrebno on da bude toliko izražen da neko, recimo, snagom misli zaustavi dva voza koji jure jedan prema drugom ili da, kao Supermen, spase grad tako što će skrenuti s puta lavinu od milion tona snega i leda. Naprotiv, ako bi se psihokinetičkim silama postiglo makar mikronsko pokretanje jedne male čestice, to bi omogućilo da se napravi sistem mentalnog upravljanja vozilima i mašinama. Za ovo čak ne bi bilo potrebno pomeriti ni jedan molekul čestice materije - dovoljno je samo uticati na energetska stanja u poluprovodniku, jer u sekvencijalnim digitalnim kolima (recimo, u registrima mikroprocesora ili poluprovodničkim memorijama) promena logičkog stanja (koje je zapravo nosilac informacije) nastaje bez mehaničkih pomeranja. Ako bi se otkrio način da se ovo učini snagom misli, bilo bi moguće napraviti savršenu ulaznu jedinicu za kompjuter - bez tastature, miša ili grafičke table, a ubrzo bi se pojavila i vozila bez upravljača ili bilo kojih drugih vidljivih komandi. Isto bi važilo i za sve kućne uređaje - izlišan bi postao i daljinski upravljač, čak bi i običan prekidač za osvetljenje postao deo istorije.

Da li će ovo ikada biti moguće? Mišljenja se razlikuju i niko nije u stanju da dokaže svoju tvrdnju. Ipak, ako bismo se poslužili prostim logičkim rasuđivanjem, došli bismo do zaključka da su izgledi za postojanje psihokineze (ili bilo koje druge *-kineze*) ravni nuli, jer ako bi na bilo koji način ona bila moguća, sasvim je sigurno da bi evolucija dosad već „ugradila“ u žive organizme i tu sposobnost. Malo je verovatno da bi priroda do savršenstva razvijala udove, mišiće i zglobove (pa i inteligenciju) ako bi hranu mogla da dovede nekoj životinji pred nos samo snagom misli.

Slično se odnosi i na omiljeni argument branilaca telekineze da su svi ljudi nekada imali paranormalne sposobnosti, pa su vremenom zaboravili da ih koriste. Kroz evoluciju atrofiraju samo čula i organi koji se ne koriste, a malo je verovatno da neko ne bi redovno upotrebljavao ovakav „dar s neba“. Uostalom, bar bi neka od hendikepiranih osoba, doživotno vezanih za postelju ili invalidska kolica, pronašla u sebi taj zaboravljeni instinkt.

Naravno da su sve ovo lična razmišljanja i da svako ima pravo na svoj stav. Postoji veliki broj parapsiholoških institucija u kojima se uporno eksperimentiše sa psihokinezom. Možda će zvučati preterano ako kažemo da se svaki čovek na svetu manje ili više bavio sličnim eksperimentima, ali setite se da li ste nekada, dok čekate u vozilu pred raskrsnicom, pokušali da se svesno koncentrišete na paljenje zelenog svetla? Ako ste se nekada kockali sa slot - mašinom, da li ste se koncentrisali na dobitak? Ili na prestanak kiše kad treba da izađete iz kuće? Ako je verovati parapsiholozima, treba nastaviti sa takvim eksperimentima jer je uspeh na dohvata ruke.

Teško bi bilo nabrojati sve eksperimente koji su vršeni u cilju ispitivanja fenomena psihokineze. Učesnici su se koncentrisali ne bi li promenili pravac ljuhanja klatna, pomerili snop vodoskoka, zaustavili lopticu ruleta na željenom broju i ko zna šta sve još. U jednom eksperimentu, gomila od nekoliko hiljada metalnih kuglica puštana je niz kosu dasku na kojoj se sudarala sa stotinama eksera, a velika grupa ljudi pokušala je koncentracijom da „odgura“ veći broj kuglica u levu pregradu na dnu daske nego u desnu. U drugom je, opet, kompjuter generisao slučajne brojeve i njihovu srednju vrednost prikazivao na grafikonu, dok su učesnici pokušavali da (kao u igri nadvlačenja konopca) „odvuku“ rezultat na jednu ili drugu stranu. Svi ovi eksperimenti završili su se neuspehom.

Rekvizit za eksperiment ispitivanja psihokineze

Ako je neko raspoložen za eksperimentisanje u domaćim uslovima, dovoljan će mu biti list tvrdog papira, malo lepka, jedna čioda i staklena čaša. Od jedne papirne trake širine oko 2 cm treba napraviti prsten, a druge dve zalepiti u obliku poluprstenova, kao na slici. Poluprstenovi se na vrhu probodu čiodom tako da ona ostane dobro fiksirana, i ova papirna „kruna“ postavi se na naopako okrenutu staklenu čašu. Ako je sve napravljeno kako treba, težište papirne konstrukcije biće ispod vrha igle pa će ona biti stabilna i moći će veoma lako da se obrće oko vertikalne ose koja se poklapa sa čiodom.

Sada treba samo postaviti dlanove oko horizontalnog prstena i snagom misli zavrteti papir. Parapsiholozi tvrde da je pogrešno napinjati se i ulagati prevelik mentalni napor prilikom koncentracije na željeni pokret. Naprotiv, treba biti opušten jer je tako, po njima, lakše postići rezultat.

Ako u ovome ne uspete, možete bar da izvedete trik kojim ćete uveriti prijatelje da imate sposobnost psihokineze (nećete biti jedini - verovatno je da se svako ko za sebe tvrdi da poseduje paranormalne sposobnosti služi po nekim trikom). Treba samo da papirne poluprstenove zalepите na horizontalni prsten tako da spojevi ne budu pod pravim uglom nego da svaki bude malo zakrenut u smeru strelice (na crtežu su obeležena samo dva vidljiva spoja, ali isto važi i za preostala dva). Tako će poluprstenovi imati nagib kao kod elise, i ako eksperiment izvodite u hladnoj prostoriji a ruke su vam tople, zagrejani vazduh će se sa dlanova kretati uvis i obrtati papirnu konstrukciju.

A u slučaju da Vam ipak pođe za rukom da *pošteno* zavrtite papir na stranu koju hoćete - na kraju poglavlja „*Tehnike obmanjivanja*“ je tekst pod naslovom „*Kako zaraditi milion dolara*“. Ne oklevajte!

Snovi

Oduvek se snovima pridaju magijska i mistična svojstva. Veruje se da se u njima javljaju znaci koji, uz ispravno tumačenje, mogu da nas vode kroz život. U snu se razgovara sa umrlima ili sa božanskim bićima pri čemu se dobijaju korisni saveti i upozorenja, a iznad svega vide se događaji koji će se tek odigrati.

Onejromantija (tumačenje snova) kod nas je došla sa Istoka, kroz Grčku. Kasnije su tumačenja došla kroz Bibliju, odakle doznajemo da je Bog kroz san činio otkrovenja prorocima, ali i Faraonu, Josifu, caru Navukodonosoru i drugima (*Prva knjiga Mojsijeva, 41:1-7*).

Dr Radovan Kazimirović je u knjizi „*Čaranje, gatanje, vraćanje i proricanje u našem narodu*“ odslikao verovanje naših naroda u proročansku moć snova. Evo primera:

Junačni Crnogorci se čuvaju da prilikom pričanja o snovima ne budu ismejani. Jedan Crnogorac snio da je pukao grom i probio mu prag u kući. To ga vrlo zabrine i sneveseli. Na pazaru u Kotoru kažu mu da to znači da će umreti starešina kuće. Tako je i on mislio, jer drugog starešine nema osim njega. Taj san jasno kazuje da će on umreti. Ali je on posle ovoga sreo jednog starog kaluđera iz Hercegovine, koji je na Cetinju prosio, te ga odvede svojoj kući i predade mu starešinstvo. Kaluđer se primi ovoga. Tako se, vele, ovaj Crnogorac oslobodi onoga strašnog zla; a kaluđer, koji je i onako bio star i bolešljiv, posle nekoliko meseci umre...

Kod Srba se tumačenje snova pominje još u knjigama starostavnim. Prvi pisani sanovnici s lako razumljivim listama tumačenja, u formi „*Ako sniš... to je znak da...*“, nastali su znatno kasnije. Pri tom se ni po čemu ne uzima u obzir ličnost samog snevača, kontekst u kome je simbol viđen, veze tog sna sa događajima u budnom stanju, situacija u kojoj se snevač nalazi - svaki simbol je dobio svoje univerzalno i nepromenljivo značenje. *Ako neko, recimo, sanja svadbu ili bilo kakvo veselje to znači smrt u kući, isto tako i ako usni gradnju kuće ili da je pao dimnjak, da je video popa ili zmiju, da su mu ispali zubi... sve to najavljuje smrt.* A ironičan duh naroda (ili prosto sklonost ka obrtima) lako se vidi iz tumačenja sna u kome je neko video samog mrtvacu, jer to onda i nije tako strašno: znači samo da će se vreme promeniti! (*Tumačenja su iz iste knjige dr Kazimirovića*).

U malajskom plemenu *Senoi* posebno se neguje kult snevanja. Još u ranom detinjstvu, kod malog pripadnika ovog plemena roditelji će razvijati smisao i konstruktivan odnos prema snu: posle svakog buđenja pitaće ga šta

je sanjao i naširoko će razgovarati o tome. Deca se od malih nogu uče da utiču na svoje snove i da ih usmeravaju tako da se njihov blagotvoran efekat produži na budno stanje.

Pseudonaučni stavovi o snovima podržani su mišljenjem da se u snu i najmanji unutrašnji nadražaji pojačavaju jer nema konkurencije spoljnih utisaka. Tako čovek samo u snu može da oseti šta mu „javlja“ neki bolesni organ, duh umrle osobe ili neki centar u mozgu u kome se primaju informacije iz daleka - a možda i iz prošlosti ili budućnosti. Po ovom shvatanju, postoje tri kategorije snova: snovi kao funkcija telepatije, kao rezultat vidovitosti i kao pojava predskazanja budućih događaja. Duša, oslobođena tereta fizičkog tela, u snovima dobija magijsku moć opažanja, koja prevazilazi opažajnu moć čula. I više od toga - u snu duša napušta telo i odlazi na „onaj svet“ gde doznaje tajne za koje u budnom stanju čak ni ne zna da postoje. Tako se snovi ne samo u starim kulturama, nego i u modernom društvu tumače kao rezultati inspiracija, božanskih znakova i poruka, proročanskih vizija, alternativnih svetova, realnosti u nekim drugim dimenzijama i mnogih drugih verovanja, nadanja i strahova.

Znači li to da su snovi „veza sa onim svetom“ i da samo treba pogledati kroz njih i videti bez prostornih i vremenskih ograničenja?

Psiholozi koji izučavaju snove ne misle tako. Razlika između psihološkog i parapsihološkog istraživanja snova u tome je što parapsiholozi uglavnom nisu zainteresovani za mehanizam snevanja nego za sadržinu snova, u kojoj uporno traže odraz nekih paranormalnih i natprirodnih sila. Zato njihov rad laicima izgleda atraktivnije, dok rezultati ozbiljnih psiholoških istraživanja, mada u sebi nose kvalitet koji ima samo naučna istina, na prvi pogled ne izgledaju zanimljivo.

Mehanizam spavanja i snevanja nije do kraja shvaćen i objašnjen. Utvrđeno je da se tokom jedne (uslovno rečeno) noći dogodi oko 4 ili 5 ciklusa od kojih svaki traje oko 90 minuta. Svaki od ovih ciklusa sadrži po jednu **REM fazu** (*Rapid Eye Movement = brzi pokret oka*) kad čovek sanja, a prethodi joj **NREM faza** (*Non-rapid eye movement*) kad se odmara. Dok spavamo i sanjamo, mi doživljavamo neku vrstu halucinacija koje bi, ako bi se pojavile u budnom stanju, verovatno bile proglašene za psihotične. Za svaki slučaj, postoji i poseban mehanizam u mozgu koji sprečava aktivnost mišića tokom REM faze spavanja, tako da je čovek na neki način paralizovan dok sneva. Kod takozvanih *mesečara* funkcija ovog mehanizma je iz nekih nepoznatih razloga oslabljena; oni, doduše, ne mogu da napuste svoje fizičko telo tokom spavanja, ali zato napuštaju krevet pa se dogodi i da se u tim noćnim avanturama ozbiljno povrede.

Frontalni režanj mozga, koji je u budnom stanju najaktivniji, tokom spavanja se isključuje i zato osoba koja spava ne može svesno da utiče na tok sna. Kod nekih ljudi ovo isključenje nije potpuno, i kod njih se ponekad javljaju takozvani *lucidni snovi*, tokom kojih je osoba svesna toga da spava i da sanja. Mada ovo (doduše, veoma retko) može svakome da se dogodi nenamerno, neke osobe tvrde da ta veština može i da se nauči. Tako je, sudeći po ovim tvrdnjama, moguće svesno upravljati sadržinom sna i sećati se detalja, pa čak i sa drugim osobama u snu voditi smislene razgovore, aranžirati scenu sna po svojoj volji postavljanjem i uklanjanjem predmeta i osoba, i tako dalje.

Još jedna zanimljiva osobina snova je da se skoro svi odmah zaboravljaju. Ova amnezija je normalna pojava. To nije znak da su snovi nešto natprirodno ili paranormalno, nego da je memorisanje kreativni proces koji se ne obavlja automatski kao kod video - kamere, nego uz svesnu obradu informacija.

Sve što se u snovima javlja, na neki način je u vezi sa stvarima koje smo doživeli u budnom stanju. Nekada je postojalo mišljenje da je san obično „*đubre*“ koje mozak izbacuje tokom spavanja, ali je dosta argumenata govoreći u prilog tome da snovi itekako imaju smisla. Ovaj smisao nije lako prepoznati, jer jezik kojim se snovi služe je *jezik simbola*.

Tumačenje simbola koji se u snu javljaju nije tako jednostavno kao što se u raznim sanovnicima tvrdi, jer u snovima nema pravila; jedini izuzetak je pravilo *da je u svakom snu prisutna i osoba koja sanja*. Mada postoje neki simboli za koje bi se moglo reći da su manje- više univerzalni, najveći broj je ipak specifičan za snevača. Tako, ako želimo da analiziramo neki naš san i da pravilno protumačimo simbole koji se u njemu pojavljuju, neće nam pomoći gledanje u knjigu: moraćemo da razumemo naš lični jezik simbola.

Ovo, naravno, neće moći da uradimo lako i „u jednom potezu“ kao što bismo pronašli tumačenje iz liste „*Ako... onda...*“, nego će nam biti potreban iz osnova nov pristup. Simboli su jezik nesvesnog, jer je i snevanje intuitivni i nesvesni proces. Neki istraživači tvrde da o ovim simbolima treba da razmišljamo kao o šiframa koje treba da „*razbijemo*“ tako što ćemo se usredrediti na pitanje šta nam taj simbol znači. U ovome ne može niko da nam pomogne, taj posao mora da uradi svako za sebe jer se ključ za dekodovanje „šifre“ nalazi u onome ko je i stvorio šifru. Treba se zapitati *kakva su moja iskustva i osećanja u vezi sa simbolom, ili zašto je upotrebljen baš taj simbol a ne neki drugi?* Tako bi razumevanje ovih simbola moglo da nam pomogne da bolje upoznamo sebe.

Očigledno je da priroda nije stvorila snove zato da bi nam kroz njih saopštavala poruke i igrala se pogađalice. Zašto onda sanjamo? Mada odgo-

vor na ovo pitanje još uvek ne znamo, možemo da pretpostavimo da on leži u održavanju potrebnog odnosa između aktivnosti i opuštenosti mozga tokom spavanja ili u razrešenju konflikata kroz koje smo prolazili u budnom stanju. Postoji i teorija po kojoj snovi pomažu u učenju, jer se njima mozak „oslobađa“ nepotrebnih informacija prikupljenih tokom dana. Ovo bi moglo da objasni bizarnu i konfuZnu sadržinu snova, a u prilog toj teoriji ide i činjenica da deca više sanjaju (a više i spavaju) nego odrasli, pošto se nalaze u uzrastu u kome se ubrzano uči.

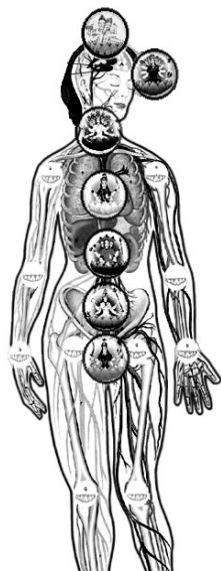
Snevanje je suviše složen proces da bismo mogli da ga objasnimo jednom prostom teorijom. Za sad se o njemu ne zna mnogo, ali se ipak smatra da snovi nisu „prozor u onaj svet“, nego rezultat sasvim normalnih procesa u mozgu. Ako su snovi uopšte „prozor“ u bilo šta, to može da bude samo prozor u naše lične strahove i želje, a ne u buduće događaje, u prethodne inkarnacije ili u neke druge ravni postojanja. Kad bismo pronašli bar jednu osobu čiji bi snovi dovoljno uverljivo ukazali na zaključak da se njima može predskazati budućnost, bio bi to dobar razlog da poverujemo u natprirodnu moć sna. Ali, takva osoba ne postoji. Mit o proročanskim i vidovnjačkim snovima nastao je kao rezultat nekritičke procene uzročno - posledične veze između sadržine snova i naknadnih događaja ili lošeg razumevanja zakona velikih brojeva, o kome govorimo u poglavlju *Nauka i pseudonauka / Od pogrešne procene do verovanja*. Takođe je čest slučaj naknadne dopune („bojenja“) memorisanog sna, posle događaja sa kojim se san dovodi u vezu.

O svim ovim psihološkim mehanizmima govorimo u poglavlju *Nauka i pseudonauka / Mehanizmi verovanja*. Ipak, pošto veliki broj ljudi iznosi svedočenja o ovakvim „proročanskim“ snovima, u poglavlju *Nauka i pseudonauka / Malo matematike* izneli smo matematičku analizu moguće koincidencije jednog tipičnog „proročanskog“ sna i događaja na javi.

Šetnja izvan tela

Iznenadjujuće je da tako veliki broj ljudi pripisuje fenomenu napuštanja tela mističan i misteriozan značaj, jer svako od nas na neki način doživljava manje-više isti subjektivni osećaj dok spava ili danju sanjari koncentrišući se na nešto daleko. Nekima se dopada taj utisak pa uzimaju halucinogene droge ne bi li bar na kratko „napustili“ svoje telo, a neki su neprekidno u tom stanju zbog oštećenja mozga. Nije onda nikakvo čudo što isti utisak izazivaju i neurohemijske promene koje nastaju u bolesnom ili umirućem mozgu, ali se taj fenomen redovno koristi da bi se dokazala teza o životu posle smrti.

Astralna projekcija je poseban tip „šetnje“ u kome astralno napušta ostalih šest tela i kreće na put. Astralno telo je, po teozofskom učenju, jedno od sedam tela (u njemu su centri za osećanja i želje) jer svako biće poseduje sedam nivoa postojanja: **1. fizičko, 2. astralno, 3. duhovno, 4. emocionalno, 5. telo ljubavi, 6. eterično, 7. telo svesti, 8. kosmičko, 9. telo mudrosti, 10. telo istine, 11. mentalno i 12. telo nirvane.** Koliko ih ima, dvanaest? Ne, nego sedam! To bar tvrde zagovornici teozofskog učenja, ali su prilično nesložni u nabrojanju koja su to tela; eto, otud naš spisak navodi dvanaest stavki. Ko ima strpljena da prelistava stručnu literaturu, mogao bi da na ova nabrojana tela doda bar još jedno tuce novih i - ponovo će se tvrditi da ih ima ukupno sedam!

Sedam čakri

Ne bi trebalo mešati „običnu“ šetnju (kao što je religiozni trans ili napuštanje tela umiruće osobe) sa astralnom projekcijom, jer u prvoj fizičko telo napušta svest ili duša, a u drugoj astralno telo. Naravno da i ostala tela (duhovno, emocionalno, eterično...) mogu da napuste fizičko kad im se prohte. Astralno je, po istom učenju, jedino telo koje ima auru i ono to koristi da tokom šetnje opazi ostala astralna tela koja takođe šetaju okolo.

Impresivna je nepogrešivost sa kojom se astralno telo uvek vraća svom fizičkom telu. Nije zabeležen slučaj da se neko od brojnih tela (ne samo astralnih), koja lete svuda okolo, vratilo u pogrešno fizičko telo.

Prema *tantričkoj filozofiji*, svako od sedam tela ima svoj centar energije koji se zove *čakra*. Nikada nije utvrđeno koja je to vrsta energije niti je ona izmerna, ali se tvrdi da posebno obdareni ljudi mogu da vide boju čakri i da na osnovu nje procene nečije duhovno i fizičko zdravlje.

Domaći spiritisti, bar oni koji svoj način razmišljanja još nisu potčinili filozofiji *Novog doba*, imaju nešto jednostavnije tumačenje čovekovih ravni postojanja: ne postoji sedam nego samo tri tela (začudo, i u nabranjanju ih ima tačno tri): *to su duša, zatim fizičko telo* („odeća” pomoću koje duh opšti sa svetom) i *peristrit* (astralno telo), laki kosmički fluidni zavoj, koji je rasprostrt po svom prostoru i vasioni i služi kao posrednik između duše i tela. Kad se telo istroši i ne može da ispunjava svoj zadatak, raspada se i duh ga skine sa sebe, kao što se plod oljušti sa koštice; svuč se stara haljina, koja više nije za upotrebu. I taj čin skidanja je smrt. (Dr Kazimirović: Čaranje, gatanje, vraćanje i proricanje u našem narodu)

U našoj štampi, koja se specijalizovala za edukaciju poklonika savremenog sujeverja, postoje saveti kako naučiti veštinu doživljavanja astralne projekcije. Treba, recimo, pred spavanje pojesti dosta soli i na sto pored kreveta staviti čašu vode. Tokom spavanja organizam će zbog soli dehidrirati i astralno telo će, neodoljivo privučeno vodom (jer je u njemu centar za želje) izaći iz fizičkog tela ne bi li iskapilo čašu. Taj trenutak treba iskoristiti i baciti nesvakidašnji pogled na svoje fizičko telo u krevetu. Niko ne garantuje da ćete se sećati toga kad se probudite, ali treba verovati da je bilo upravo tako.

Ljudi koji su dodirнули granicu između života i smrti donose priče koje zaista mogu da budu impresivne. Već i sama činjenica da svedočenje potiče od osobe koja je bila „s one strane” priprema nas za nešto nesvakidašnje. Ma da na ovu temu ima dosta različitih priča, u njima je moguće pronaći nekoliko motiva koji se često ponavljaju, kao što je putovanje kroz mračni tunel na čijem kraju je jako svetlo ili posmatranje svog tela odozgo u bolničkoj sobi sa lekarima koji se trude da ga vrate u život. Pri tom se osoba posle „povratka” bez greške seća razgovora koji je bio vođen u istoj prostoriji. Sve ovo ipak nije neobično, jer tokom otkazivanja čulnih centara u mozgu najpre prestaje funkcionisanje centra za vid, pa tek posle nekog vremena otkazuju centri za sluh i memoriju; u međuvremenu umesto slike viđene očima mozak „gleda” vizuelne halucinacije. Ovo stvaranje slike u mozgu na osnovu zvuka iz realnog izvora isto tako je i jedna od funkcija snevanja, kad mozak prilagođava scenario sna tako da se opravda postojanje zvuka. Recimo, ako nekome ko upravo sanja da se nalazi u školi, u istom trenutku zazvoni sat ili telefon, san bi mogao da se nastavi tako kao da upravo zvoni za kraj časa. Funkcija ova je, naravno, da se očuva san.

Indikativno je to što će najveći broj osoba posle povratka iz kliničke smrti doneti svedočenja koja po sadržini odgovaraju njihovim predubedenjima i očekivanjima. Religiozne osobe imaće priču o susretu s Bogom i anđelima na nebu, a UFOlozi će ostvariti kontakt sa neobičnim bićima vanzemaljskog porekla.

Neki istraživači, tokom eksperimenata u kojima su pokušavali da upoznaju način funkcionisanja čula vida, slučajno su došli do saznanja koja ukazuju na to kako kod umiruće osobe nastaje fenomen „prolaska kroz tunel sa svetlom na kraju“. Odgovor leži u *neuronskom šumu*, koji čine nasumična prostiranja električnih signala u nervnom sistemu što, po najnovijim saznanjima, povećava osetljivost čula. U knjizi „*Umreti da bi se živelo: iskustva na granici smrti*“ („*Dying to live: near-death experiences*“), *Suzan Blekmor* (*Susan Blackmore*) prenosi rezultate do kojih je došao *dr Tomas Trošianko* (*Tomasz Troscianko*) iz Bristolskog univerziteta. On je veštački povećavao neuronski šum medikamentima i propuštanjem električnih signala kroz nervni sistem. Evo njegovih zaključaka:

„Kada počnete sa vrlo slabim neuronskim šumom i postepeno povećavate intenzitet, dobijate efekat svetla u centru vidnog polja koje se proširuje, kao da se primiče... utisak je kao da se tunel kreće dok se signal šuma pojačava i dok svetla tačka postaje sve veća. Ako šum u korteksu (moždanoj kori) postane tako jak da se sve ćelije pobuđuju dovoljno velikom brzinom, celo vidno polje će postati osvetljeno.“

U istoj knjizi Suzan Blekmor iznosi i objašnjenja za „božanski mir“ koji je obično praćen utiskom napuštanja tela tokom kliničke smrti. *Ketamin*, jedan od medikamenata koji se koristi kao analgetik (potiskivač bola), u većim dozama osim smirivanja izaziva i kratkotrajne ali snažne halucinacije, koje su često povezane sa takvom dezorijentacijom da čovek koji ih uzima subjektivno doživljava „šetnje izvan tela“. Za razliku od sedativa i anestetika koji umrtvljuju čula i uspavljaju čoveka, ketamin ga ostavlja budnim ali ga „premešta na neko drugo mesto“, van svoga tela. Nije teško pretpostaviti da, u trenutku umiranja, organizam panično luči velike količine ketamina ili neke slične supstance koja ga štiti od tako snažnog šoka.

Ipak će priče o neodlučnoj duši koja napušta telo pa se ponovo vraća u njega uvek imati svoje poklonike jer se one odlično uklapaju u tezu o životu posle smrti. Čitanjem ovih priča stiče se utisak da je za neke maštovite ljude umiranje postalo jedan od zgodnih načina da se zaradi za život.

Šta kažu kritičari parapsihologije

Pravi naučnik nikad neće tvrditi da je vančulno opažanje nemoguće. Može se dokazati da nešto postoji (naravno, ako *zaista* postoji), ali ako ne postoji, onda nema načina da se to i dokaže. Ili, kako to naučnici vole da kažu, *nemoguće je dokazati negativno*.

Kakav je stav savremene nauke prema pojavama koje izučava parapsihologija? Prosto taj, da nigde u njenom dosadašnjem shvatanju sveta nema mesta vančulnom opažanju, jer prirodu i ponašanje jedinki u njoj moguće je objasniti i bez njega. Mogli bismo da pretpostavimo da će se u budućnosti utvrditi da su neke (ili čak sve) tvrdnje parapsihologa bile osnovane, ali je na osnovu dosadašnjih saznanja i iskustava to malo verovatno.

Kad bi bio obavljen bar jedan eksperiment čiji bi ishod ukazao na postojanje vančulnog opažanja ili nekog sličnog fenomena, to bi diglo veliku prašinu u naučnom svetu i iz osnova bi promenilo tok svih daljih istraživanja. Istina je da je dosad objavljeno mnogo ovakvih rezultata, ali je kasniji razvoj događaja redovno navodio na zaključak da su ovi eksperimenti „uspeli” samo zahvaljujući lošoj metodologiji ili slaboј kontroli od strane eksperimentatora. Osim toga, u istoriji parapsihologije ima i dosta dokazanih prevara.

Ako bi ipak bilo dokazano postojanje nekog od spornih fenomena, autor tog otkrića doživio bi takva priznanja da bi Nobelova nagrada za njega bila najmanja stvar. Naravno, u nauci se „časna reč” istraživača nikad ne uzima za dokaz, pa se zato zahteva ponovljivost eksperimenta, dakle da svaki istraživački tim može da izvede eksperiment sa istim ili bar sličnim ishodom. Za 120 godina postojanja parapsihologije, *ni jedan jedini eksperiment nije ispunio taj uslov*. Već je postalo pravilo da, što se više pojačava kontrola testova prilikom njihovog ponavljanja, sve više iščezava efekat telepatije ili telekineze. Nije onda nikakvo čudo što su naučnici izgubili strpljenje i što su se okrenuli svojim poslovima umesto da se po ko zna koji put bave obaranjem nečije preuranjene tvrdnje.

U enciklopediji *Larousse* (1968) stoji:

Parapsihologija je disciplina koja izučava paranormalne pojave, kao što su vančulno opažanje (vidovitost, telepatija) i predosećanje. Mnogobrojni prevaranti su se ubacili i diskreditovali ovu oblast kojoj su naučnici okrenuli leđa ostavljajući tako slobodno polje za šarlatane.